

BUKS – Tidsskrift for Børne- og Ungdomskultur

Nr. 68 2024 • Årgang 40 • ISSN online 2446-0648 • www.buks.dk

Lotte Agnes Lausen, Oline Pedersen og Helle Marie Skovbjerg

»Man skal måske også passe på, at sanserne de ikke overtager det hele«

– implikationer af pjat på læreruddannelsen

Resumé

Hvad sker der, når undervisning med legekvaliteter på læreruddannelsen bliver pjattet? Gennem et nærempirisk studie af tre undervisningssituationer med legekvalitet på læreruddannelsen sætter artiklen fokus på de måder, hvorpå pjattet udfolder sig og på, hvilke fortolkninger der knytter sig til udfoldelsen. Artiklen bidrager til en diskussion af, hvilke implikationer disse fortolkninger kan have for lærerstuderende i deres kommende pædagogiske praksis. Dette fører frem til et forslag om nuancering af fortolkningerne af pjat i undervisning, idet der her argumenteres for, at pjat og den euforiske legestemning både er vigtige komponenter for at give det legende liv og ilt til at fortsætte, og at der gemt i det pjattede også ligger nogle uventede faglige åbninger.

Nøgleord

euforisk stemning; ro; kontrol; rammesætning; playful learning; legekvalitet

Introduktion

Legende tilgange til undervisning er kommet på dagsordenen på professionshøjskolerne i Danmark. Særligt i forbindelse med det nationale udviklings- og forskningsprojekt – Playful Learning (PL) – der begyndte i 2018 på alle landets lærer- og pædagoguddannelser (Playful Learning, 2021). Her eksperimenteres og forskes i måder at arbejde med et legende perspektiv på undervisning i en bred vifte af fag. Som en del af PL havde den ene af artiklens forfattere (Lausen) et ph.d.-projekt om leg i læreruddannelsen (Lausen, 2023). I forbindelse med dette ph.d.-projekt har vi på tværs af empirisk materiale fra projektet fået øje på situationer, som har udviklet sig pjattet, hvilket har vakt vores nysgerrighed. Nysgerrigheden knytter sig til at forstå pjat i sig selv i undervisningssammenhænge, men ikke mindst også til reaktionerne derpå og fortolkningerne deraf, idet det viser sig, at disse ofte handler om noget andet: nemlig ro og kontrol. Artiklen arbejder ud fra tre undersøgelsesspørgsmål:

Hvordan ser pjat ud i undervisning med legekvalitet på læreruddannelsen?

Hvordan fortolkes pjattet?

Hvilke implikationer kan disse fortolkninger have?

De to første spørgsmål behandles i artiklens analyse, mens det sidste rejses i diskussionen. For at kunne åbne pjattet for analyse, vil vi benytte et perspektiv på leg som stemningspraksis (Karoff, 2013; Skovbjerg, 2021a) med særlig interesse for den euforiske stemning inden for dette teoretiske perspektiv. Den euforiske stemning som teoretisk perspektiv vil hjælpe til at forstå pjattets betydning for udfoldelsen af det legende, og gennem nogle konkrete empiriske situationer går vi helt tæt på, og ser hvad der sker, når pjattet opstår, og når det efterfølgende fortolkes i de lærerstuderendes og deres underviseres refleksioner. Intentionen er derfor ikke at vurdere, hvorvidt pjattet er dårligt eller godt, eller hvordan det kan undgås eller fremmes, men i stedet er artiklens centrale forskningsbidrag at vise, at produktive fortolkninger af pjattet kan bidrage til, at det faglige indhold på læreruddannelsen åbner sig på nye og interessante måder for de studerende.

Teoretisk rammesætning

Legebegrebet er vanskeligt at definere entydigt, og i en uddannelseskontekst bevæger forskere sig ofte uden om dette (Jensen et al., 2022). Ser vi på definitioner af legebegrebet, er der en kvalitet, der synes at gå igen, og som har særlig interesse i denne artikel – at legen også er kendetegnende ved *overraskelsen* (Andersen et al., 2022), *overskridelsen* (Sutton-Smith, 1997) og *det skøre* (Karoff, 2013; Skovbjerg, 2021a). Det vil sige, at legen har en kvalitet, som handler om at udfordre gældende normer og transformere situationer. Med afsæt i stemningsperspektivet på leg (Skovbjerg, 2021b, 2021a) vil vi tematisere dette transformerende og overskridende aspekt ved det legende med henblik på at forstå de praksisformer i undervisningsrummet, som vi har mødt i det empiriske materiale, og som bliver opfattet som pjattede og nogle gange forstyrrende. Det er med særlig interesse for den euforiske stemning, idet netop denne vil kunne hjælpe til at forstå pjattets betydning, når der arbejdes med legende tilgange til undervisning på læreruddannelsen.

Stemningsperspektivet er et almenmenneskeligt perspektiv på leg, der ikke alene er knyttet til barndommen, men peger på legen som en generel livsaktivitet, som mennesker udøver hele

livet. Stemningsperspektivet består af en række begreber, der kan bruges til på en nænsom måde at indfange legeforståelsen: *Legeorden*, der er begrebet for den ramme for mening, der skabes af leg og samtidig skaber leg. *Legemedie*, der er de materialer, der anvendes, som på en gang er med til at sætte legeordenen og sættes af legeordenen. *Legepraksis*, der er alle de handlinger, der udføres i legen med legemedierne, og som er med til at sætte legeordenen. Som Karoff (2013) formulerer det:

Legepraksis er begreb for den måde, som man gør og laver legen, dvs. alle de typer af adfærd som kropslige og mentale aktiviteter, brugen af ting, måder at forholde sig på, følelser og motiver for adfærd. Praktikker er måder at være krop på, måder at tænke på, måder at bruge ting på, måder at føle på og måder at blive motiveret på. (s. 93)

Det vil sige, at jeg har et legemedie, og det gør jeg noget med, inden for en betydnings-sammenhæng, og såfremt det samspil er meningsfuldt, så opleves der *legestemning*, der er den særlige værensoplevelse, som legen fremkalder. Det er vigtigt at understrege, at stemning ikke kommer indefra og heller ikke udefra. Derimod er det netop samspillet og sammenhængen mellem legeorden, legemedie og legepraksis, der får legestemningen til at ske. I stemningsperspektivet arbejdes der med fire typer af legepraksisser, der peger på fire typer stemninger, og som nævnt indledningsvist, så er det særligt den euforiske stemning, der i denne sammenhæng er af interesse.

I legestemningsperspektivet er fire typologier for, hvorledes legestemning udfolder sig mellem legemedie, praksis og legestemning (se figur 1.)

Legepraksistyper	OVERSKRIDELSE	FREMVISEN	SKIFT	GLID
Legestemningstyper	Euforisk	Opspændt	Højspændt	Hengiven
Karakteristika for praksisser	Ekstrovert og ekspressivt, overskridende	At vise sig frem for andre, show, performance og bling	Krop og sanser påvirket, bevægelse og entusiasme	Stærk repetitiv rytme, rolig og mere introvert

Figur 1. Legestemningstypologier, figur med inspiration fra Karoff (2013, s. 97)

I legestemningsperspektivet rammesættes og muliggøres pjattet som udøvelsesform af legepraksissen OVERSKRIDELSE. Disse legesituationer af denne type legepraksis er kendetegnet ved, at man hele tiden vil forsøge at udfordre det, som man netop har gjort. Hvis der eksempelvis er blevet fortalt en joke, som alle griner af, så skal næste joke være endnu vildere og overskridende sammenlignet med den forgangne. Man vil ikke nøjes med at grine af det foregående, men finde på noget, der overgår det, der lige er fortalt. Besvarelsen fra andre, der er en nødvendighed for at overskridelsen kan leve videre i legesituationen, viser sig ved at være stærkt præget af afstand til det foregående. Lykkes denne overskridelse af det foregående og et nyt indfald, så vil man opleve den euforiske legestemning.

Overskridelse er kardinalpunkt for at den euforiske stemning kan opstå. Forklaringen af overskridelsen kan uddybes gennem Karoffs (2013) pointe:

Overskridelseskarakteren er kendetegnet ved, at den bevæger sig væk fra de forventelige gentagelser, og med fart og driftighed sker der noget uventet. Ofte har der vist sig en træghed over gentagelserne i det foregående, og i nogle tilfælde er legen næsten ved at gå i stå, inden overskridelsen sker, og pjattet på sin vis bringer fut i gentagelserne gennem overskridelse af nye gentagelser. (s. 100)

Overskridelsen sker, når de forrige gentagelser er blevet for kedelige, og dem der er med i legen ikke kan se meningen længere. Det vil sige, at overskridelsen godt kan »komme« fra de andre stemninger, og så bliver det dem, der overskrides fra. Stemningen må løftes, og der skal bidrages med en overskridelse af forrige legepraksis, ofte gennem noget uventet, for at dette kan ske. Pjattet, kan med udgangspunkt i teorien om leg som stemningspraksis, forstås som en måde at holde ved på og en måde at fortsætte legepraksisser på. Det sker gennem en overskridelse af praksisser forbundet med disse, så legestemningerne ikke dør ud. Der er nogen, der må overdrive, vrænge eller drille – pjattet må tage over.

De fleste har erfaringer med pjattet fra egen skoletid, hvor pjattet som oftest opstod, når aktiviteter der skulle arbejdes med, forekom for træge og kedelige, ofte til stor irritation og forstyrrelse for dem, der stadig var fordybet i opgaverne og ofte også for læreren. Pjattet kan gennem overskridelseskarakteren for at opnå den euforiske stemning ses som en udfordring for undervisningsrummet, da den henter sin mening inden for legeordenen, altså legens sammenhæng og ikke i en funktionalistisk logik, hvor det vi gør, skal bidrage til noget, der ligger udenfor de praksisser, vi er sammen om (Karoff, 2013, s. 102).

Når arbejdet med at designe for legende undervisning tænkes ud fra det teoretiske blik på leg som stemningspraksis, bliver det tydeligere, at pjat og overskridelsespraksisser er et af redskaberne for, at legestemning kan vare ved, og dermed er et vigtigt bidrag for at muliggøre det legende.

Metodisk rammesætning

I løbet af 2020-2021 udarbejdede den ene af forfatterne af denne artikel, Lausen, designeksperimenter med undervisere på læreruddannelsen. Designeksperimenterne var en delafetlængerevarende samarbejde mellem forsker og undervisere i at være eksperimenterende og undersøgende på arbejdet med legende tilgange til undervisning. Designeksperimenterne er blevet skabt på baggrund af design-based researchs metodologiske ramme (Brown, 1992; McKenney & Reeves, 2019). Her er den primære metodologiske strategi en vægning af designeksperimenter, der udtænkes og gennemføres i et nært samarbejde mellem praksisfelt og forsker, hvor samarbejdet om designeksperimenterne med praksisfeltet gennem samskabelsesprocesser muliggør skabelsen af såvel situeret og anvendelsesorienteret viden som teoretisk viden (Barab & Squire, 2004; Wang & Hannafin, 2005).

To designeksperimenter med legekvalitet (Skovbjerg og Jørgensen, 2021), designet og gennemført i fællesskab med undervisere på læreruddannelsen samt et refleksionsinterview med en underviser efter endt designeksperimentforløb, danner den empiriske baggrund for de uddrag, der her er medtaget i artiklen. Designeksperimenterne havde til intention at udforske åbent, hvordan der kan skabes en legende og tryk ramme (Apter, 1990) i undervisningen på læreruddannelsen ved at undervise hinanden som lærerstuderende på en kreativ måde med inspiration fra teoretiske perspektiver i fagene. I disse designeksperimenters

tilfælde var det henholdsvis i fagene innovation og entreprenørskab i skolen samt i almen undervisningskompetence. Pjat og den euforiske stemning var altså ikke en del af intentionen med udarbejdelsen af designeksperimenterne, men udsprang af selve udfoldelsen af designeksperimenterne, der beskrives nærmere i det senere. Underviserinterviewet var planlagt som et refleksionsinterview på baggrund af et af designeksperimenterne nævnt i artiklen. Her var formålet med interviewet, at interviewer og underviser sammen reflekterede over designeksperimentets udfoldelse, og hvilke tanker det medførte om det legende i undervisningseksperimentet. Det empiriske materiale består således af materiale fra den konkrete undervisningspraksis, samt fra en interviewsituation, hvilket bidrager til en forskelligartethed i det empiriske materiale benyttet i artiklen. Samtidig er det empiriske materiale sammenhængende, da materialet fra underviserinterviewet skal ses i forlængelse af designeksperimentet, som der reflekteres over i forbindelse med interviewet. Undervisningsforløbene samt interview blev optaget og herefter transskriberet med pseudonymer (Grinyer, 2002; Kvale & Brinkmann, 2009) af den ene forfatter.

Analysestrategien i artiklen bestod i praksis af, at vi som forfattere i fællesskab kodede det empiriske materiale med afsæt i overskridelsespraksisser. Det vil sige, at vi identificerede de steder i det empiriske materiale, hvor de studerende gjorde noget, der overskred eksisterende praksisser. Det var med henblik på at identificere den euforiske stemning. I analysen af det empiriske materiale blev vi i det fælles arbejde med at analysere situationer i materialet, hvor overskridelser og pjat synes at opstå og leve, særligt opmærksomme på de måder, hvorpå den euforiske stemning udfoldede sig i de studerendes arbejde i undervisningen, hvordan de studerende udviser en stærk fornemmelse for, hvordan den euforiske stemning opstår, og hvordan de studerende og underviser efterfølgende italesætter, fortolker samt reflekterer over de overskridelser og det pjat, der opstår i undervisningssammenhænge. I analysen af materialet er omdrejningspunktet altså den euforiske stemning og dennes stemningstypologi, og hvor der i materialet viser sig andre stemningstypologier og eventuelle refleksioner over disse, er de dele blevet fravalgt til fordel for et mere koncentreret fokus på det centrale omdrejningspunkt for denne artikel.

Analyse

I den følgende analyse vil vi søge at svare på to af artiklens undersøgelsesspørgsmål: Hvordan ser pjat ud i undervisning med legekvalitet på læreruddannelsen? Og hvordan fortolkes pjattet? Dette vil vi gøre gennem fem tematiske nedslag i det empiriske materiale: 1) *Udfoldelsen af pjattet*, der skaber et indblik i, hvordan en sådan udfoldelse af pjattet kan se ud i klasserummet, 2) *Fornemmelsen for pjat*, der peger på, hvordan de studerende har en stærk forståelse for, hvordan udfoldelsen af pjattet kommer i stand gennem den euforiske stemning, 3) *Stram rammesætning*, der omhandler de studerendes fortolkninger af pjattet, og hvad de studerende deraf mener er hensigtsmæssigt at gøre ved det, 4) *Det legende kan stikke af*, der handler om, hvordan det legende i undervisningssammenhæng er koblet til idealet om en vis seriøsitet og dermed udfordres af pjattet, og endelig 5) *Idealet om ro og koncentration*, som handler om, hvordan studerende italesætter et ideal om, at der skal være ro og så lidt forstyrrende elementer som muligt for, at elever kan koncentrere sig. Disse analyser af, hvordan pjat ser ud og fortolkes i en læreruddannelsessammenhæng, fører videre til en diskussion af implikationerne af disse fortolkninger.

Analysen er inspireret af en tidligere artikel af Karoff (2013), hvor også stemningsperspektivet bruges som greb i forståelsen af børns leg med henblik på at udforske pjattet nærmere. De to artikler har primært analysegrebet til fælles, mens konteksten, deltagerne samt problematikken er forskelligartet.

Analyse 1: Udfoldelsen af pjat

Oplevelsen af at humor, pjat og sjove kommentarer er vævet sammen med det faglige indhold på læreruddannelsen træder frem, når lærerstudentenes undervisning følges på tæt hold. Undervisere synes både at have en positiv indstilling til små humoristiske kommentarer i løbet af lektionerne og er ofte også bidragende til disse i en vis udstrækning. Humoristiske glimt og øjeblikke af pjat synes på den måde velkomne. På trods af dette trækkes der indimellem en grænse, hvor det humoristiske og pjattede bliver fortolket som værende for meget og for useriøst, og i det følgende er et eksempel på dette i undervisningspraksis på læreruddannelsen.

En dag i undervisningen skal de studerende undervise hinanden online. Designet er sådan intenderet, at en studiegruppe skal agere 'lærere' og de andre studerende skal agere 'elever'. 'Lærerne' har givet to andre grupper af lærerstuderende ('elever') en opgave, der går ud på at indrette en tidstypisk dansk dagligstue under anden verdenskrig. Omdrejningspunktet for den tænkte undervisning, som de udøvende studerende skal afprøve, er historie på femteklasseniveau i en legende, kreativ og afprøvende ramme. De studerende, der har udtænkt undervisningen, fortæller, at opgaven skal forestille at være del af et større forløb for en femteklasse, der i en længere periode har beskæftiget sig med Danmark under krigen.

Da alle tre grupper mødes igen efter de to 'elevgrupper' har arbejdet med deres indretning af en dagligstue fra 1940'erne, er der grin og højt humør fra den ene gruppe, gruppe b. Dialogen er understøttet af grin både med og uden mikrofonen tændt i det online undervisningsrum, og på gruppemedlemmernes webkameraer er det tydeligt at se på deres kropssprog, hvordan de griner højt flere gange. Gruppe b fortsætter deres høje humør i fællesrummet, inden de skal præsentere. Her siger et af gruppemedlemmerne eksempelvis: »Jeg skal have slettet min historik på Google lige om lidt«. Til den kommentar spørger en af de studerende fra gruppe a om det virkelig er så slemt, hvortil de fleste studerende i det fælles grupperum griner. Det, der får dem til at grine sådan, er, at gruppe b i løsningen af opgaven har præget deres bud på et tidstypisk hjem fra besættelsestiden med en hel del nazistiske symboler. Fremlæggelsen forløber således:

Da det bliver gruppe b's tur til at præsentere deres færdige produkt for resten af de lærerstuderende, er de tilbageholdende med at dele deres skærbillede. I et uddrag fra transskriptionen af undervisningen får vi indblik i, hvordan dialogen forløber i situationen:

Anders [a]: [Studerende fra gruppe a stopper med at dele skærm] Så lader jeg de andre dele deres... deres lækre produkt.

Freya ['lærer']: – Er der nogen fra den anden gruppe, der lige deler. William?

...

Nikolaj [b]: – Det er der ikke rigtig nogle af os, der har lyst til. [flere griner]
[Et gruppemedlem fra gruppe b deler til sidst skærm]

William [b]: – Ja, kan I se det her?

- Rikke: – Det kan vi i hvert fald.
- Freya [’lærer’]: – Ja, det er en fryd for øjet.
- William [b]: – Ja. Vi startede med at sætte nogle tilhørende, øh noget Richs kaffe og nogle mærker og noget ind og nogle møbler til den her bette stue og mørklægge vinduerne og prøve at fjerne noget lys og sådan noget. [griner] ... Og så [griner] hænger der nogle herrer på væggene. Øh ja.
- Freya [’lærer’]: – Hvem er det William, der på væggene?
- William [b]: – Jamen ovre til venstre der hænger Tordenskjold (griner).
- Freya [’lærer’]: – Og de andre?
[flere griner med slukket mikrofon]
- William [b]: [griner, rømmer sig] det kan være, der er andre i gruppen, der vil..
- Niels [b]: – Jamen altså, vi er jo også i det bedre borgerskab, men det er kommet under krigen fordi, at vi er jo hjemme ved en gullaschbaron og en tyskerkollaboratør, en sympatisør til Der Deutsche Reich. Så, så de sidder og tjener fedt på krigen.

Undervisningen er online, og mediet hvorigennem opgaven skal udføres er et online program, hvor billeder fra nettet kan klippes ind og på den måde formgive indretningen af dagligstuen. De studerende i gruppen sætter forskellige historiske personer ind i indretningen af deres dagligstue, blandt andet som nævnt en del nazistiske tilhængere, der særligt dominerer deres indretning. De bruger altså på den måde billederne som materiale til at overskride praksisserne og få fart på pjattet. Selv om opgaveformuleringen lød på at indrette et *tidstypisk* dansk hjem, som det kunne se ud under krigen, benytter gruppen billeder fundet på nettet af historiske personer, der ikke ligefrem karakteristisk kan siges at hænge i et typisk dansk hjem i den periode. Billederne bruges i stedet som redskaber til at overskride den gentagelse, det er at tilføje nye billeder som indretning i deres dagligstue. Da de to ’elev’-grupper og ’lærer’-gruppen mødes igen i det fælles onlinenum til præsentation af deres færdige produkt, bringer gruppe b samtidig en euforisk stemning, der allerede er bygget op gennem deres gruppearbejde, med ind i fællesrummet. Der grines og pjattes og ved at være tilbageholdende med at vise deres produkt frem på skærmen, synes de studerende at holde pjattet i live ved at være undvigende og samtidig grine af situationen. Gruppens adfærd, som det at være tilbageholdende, grinende, rømme sig og metaforisk kaste bolden videre til de andre i gruppen, kan samlet ses som en videreførelse af den euforiske stemning. Udfoldelsen af den euforiske stemning bliver på den måde videreført i samspil mellem de materialer, de studerende har taget i brug i gruppearbejdet, gruppens samspil i deres arbejde, den måde det bliver modtaget på og den måde, hvorpå de indbyrdes i gruppen får præsenteret det for de andre. Overskridelseskaraktern af deres praksisser får pjattet til at leve videre i visheden om miskendelsen af pjattet, da miskendelsen blot synes at bekræfte, at der her har fundet en overskridelse sted.

Analyse 2: Fornemmelsen for pjat

Da de studerende i gruppe b er færdige med at præsentere deres produkt, spørger en af de studerende, der i undervisningssituationen agerer lærer, hvor mange danskere der realistisk levede sådan, som de har indrettet deres dagligstue. En af de studerende fra den pjattede ’elev’-gruppe reflekterer følgende:

William [b]: – Altså, hvis man fjerner al komikken fra det, så tror jeg, at det her med... mørklægningen og aviser på lys og sådan noget over lyset. Så nogle af tingene som altså spiller godt ind i forhold til sådan det tidsmæssige, også med Richs kaffen og mærkerne og alt det her. Ovnene, der skulle holdes gang i for at have det bare nogenlunde.

Rikke [’lærer’]: – Ja.

William [b]: – Så der er selvfølgelig nogle af elementerne, der er sådan lidt pjat, men vi kom til at snakke om til sidst, at vi synes jo egentlig at vi kom rimelig godt i gang med at løse opgaven, og så, så måske nåede vi et punkt, hvor vi synes, vi var færdige og så blev det måske lidt pjattet.

Rikke [’lærer’]: – Så gik der lidt drengegruppe i den.

*William [b]: – Med Hitler der retter på et billede af kongefamilien.
[flere griner]*

Den studerende, der agerer lærer i undervisningssituationen, hjælper gruppens refleksioner tilbage til det faglige omdrejningspunkt ved at spørge til, hvor realistisk det egentlig er, at danskere boede med store portrætteringer af den daværende fjendemagts overhoveder, og gennem dette spørgsmål rummes i nogen grad den overskridelse, som de studerende har foretaget af den intenderede opgave.

Den studerende, der er elev i situationen, bidrager med nogle refleksioner, der først og fremmest følger spørgsmålet om, hvilke elementer der kan anses for at være af mere realistisk karakter, og herefter reflekterer den studerende videre over den metodiske rammesætning, og hvordan gruppearbejdet gled over i pjat, da arbejdet skred frem og blev mere og mere træt i gruppen som tiden gik. Ud fra oplevelsen af selv at være i opgavens udførelse synes det muligt for den studerende at reflektere over, hvordan pjattet udfoldede sig i gruppen gennem det at have været i den euforiske stemning. Ud fra denne oplevelse peger den studerende fra ’elev’-gruppen på, hvordan de nåede et punkt, hvor gruppen var ved at være færdige med at løse den stillede opgave. Praksissen, de studerende er i gang med i forbindelse med opgaven, går i stå og noget andet og mere må til for, at de kan fortsætte med opgaven. Legestemningen kunne ikke af deltagerne i gruppen videreføres indenfor samme praksisramme og må overskrides for at opgaven kan få nyt liv og de kan vedblive med opgaven. På den måde reflekterer den studerende over det punkt, hvor en overskridelse af opgavens ramme finder sted, og viser derved at have en klar forståelse for, hvordan pjattet udvikler sig netop gennem en overskridelse af rammen for de praksisser og medier, der i første omgang tilhører opgaven. Det tyder altså på, at mekanismer og teknikker fra legen bruges til at komme ud af en træghed, der forekommer ved de praksisser, der foretages, og at det har de studerende her en italesat forståelse af. Den studerende, der reflekterer over overskridelsen, peger selv på, at overskridelsen finder sted i et forsøg på at tilføre liv til opgaven igen og blive ved den, selv om gruppen egentlig oplever, at de er ved at være færdige.

Analyse 3: Stram rammesætning

Situationen med undervisningen, hvor gruppe b har leget med udførelsen og været pjattet, giver anledning til nogle fortolkninger af, hvad der kunne være hensigtsmæssigt at gøre ved det. Den studerende fra 'lærer'-gruppen fortæller om en oplevelse fra sin praktik i folkeskolen:

Freya [lærer']: – Ja, men jeg har jo prøvet at lave et lignende forløb i en ottende klasse i en praktik, og der lavede drengene altså fuldstændig samme nummer. Der hang, der var hagekors på væggene, og der hang en tysker nede i kælderens ... Så det er meget realistisk det her. Og jeg tror også at det er derfor, mig og Julie har snakket om, at det er måske bedre, at det er aimet mod en femte klasse, for man har lidt en ide om, at de måske er lidt nemmere at styre. Lidt nemmere måske og holde fra at blive for fjollede

...

Rikke [lærer']: – Vi snakkede faktisk også, imens I sad og arbejdede, der snakkede vi også om det her med at måske rammesætte det noget mere og fortælle, hvilken familie er det egentlig I skal lave en stue til. Så I ikke kan få lov at bestemme, at det er nogle, der måske [holder med] tyskerne. At man ligesom er med til at hjælpe eleverne lidt på vej med, hvad de skal lave.

Det er interessant, at køn tilsyneladende fungerer som en indforstået social kategori koblet til pjat, hvad ses både med brugen af udtrykket, 'så gik der drengegruppe i den', som ingen opponerer imod, og det efterfølgende eksempel, hvor der drages en parallel til en ottende klasse, hvor drengene lavede 'fuldstændig samme nummer'. Det ser ud til, at pjattet gøres mere forventeligt for drengenes (her mændenes) vedkommende og dermed jo også mere tilgængeligt.

Derudover er det interessant, at der blandt de studerende tales forskellige muligheder for kontrol frem. For det første har de valgt, at elevgruppen er en femte klasse frem for en ottende klasse, fordi de er *nemmere at styre og holde fra at blive for fjollede*. Samtidig reflekterer de også over, om man kunne styre opgaven endnu mere ved at give eleverne nogle bestemte typer af familier, som de ville skulle indrette dagligstuer til, så eleverne *ikke kan få lov at bestemme*. Stram rammesætning for derigennem at få en øget grad af kontrol og bestemmelse med arbejdsopgaver til eleverne er således de løsninger, der tales frem af de studerende.

Derimod bliver de muligheder, der spontant kan opstå gennem pjattet og overskridelsen af opgaven, ikke italesat eller reflekteret over efterfølgende.

Analyse 4: Det legende kan stikke af

Det næste tematiske nedslag følger et lignende spor, idet det handler om refleksioner over undervisning, der *stikker af*. I et interview med en underviser gengives et eksempel fra en undervisningssituation, hvor pjattet og den euforiske stemning udfoldede sig gennem de studerendes arbejde med en lignende opgave, men med et andet tema. Underviseren fortæller:

...det gik ud på, at folkeskoleelever de skulle kunne sige, hvordan ser et værelse ud, hvor der bor en Venstre-mand i forhold til en fra Alternativet. Og der er det jo interessant, de studerende jo var gode til at sætte sig ind i, nå men så skulle der være et rødt gulvtæppe for eksempel der ved SF ... Det er jo så, at de gik helt altså, altså det var i forhold til Dansk Folkeparti, at de næsten gjorde det til et nazistisk værelse og et hagekors kom pludselig ind. Altså, så det jeg prøver at give udtryk for, det der med at de også legede så meget med, at det bare blev for vildt ... Altså så, så det er et eksempel på, at det så til sidst blev helt til pjat ... Men at det er jo lige så interessant, fordi det der med, at noget kan kamme helt over, så det bliver til noget helt pjat, det er jo også det, der kunne ske i folkeskolen, så er det jo igen med den der balance, for det er jo sådan et udtryk for, at så bliver det for uformelt... Og for langt væk fra fagligt indhold. Så det jeg vil skitsere, det er også bare, at et element ved det legende er jo også, at det legende også kan stikke af.

Underviserens gengivelse af undervisningssituationen giver et billede af, hvordan studerende her i deres arbejde med den stillede opgave stærkt karikerer virkeligheden eller endda kan siges at skabe en karikering af fordomme om virkeligheden. De studerende synes her at karikere fordommene om politiske partiers partiprogrammer, og hvis denne aktivitet anskues gennem et legeordensperspektiv, bliver det muligt at forstå denne aktivitet som det modsatte af virkelige holdninger, som de studerende måtte antages at have, men nærmere at aktiviteten for de studerende er klart rammesat som leg (Bateson, 2000; Karoff, 2013). Inden for legen er pjattet legitimt, og her kan der leges med virkelighedens rammer, uden at det opleves, at der måtte opstå konsekvenser uden for legen (Apter, 1990, s. 15). Underviseren pointerer, at de studerende i høj grad var i legen gennem sin understregning af, at de studerende *legede så meget med*.

I den euforiske stemning er kvaliteten af praksisserne vurderet inden for legens rammer, men har trange kår ved en nyttevurdering uden for denne rammesætning (Karoff, 2013). Gemt i de potentialer, der må være for at inddrage det legende i undervisningen er, som underviseren her pointerer, også potentialet for at det kan stikke af, i forhold til det konkrete faglige indhold, som undervisningen omhandler. Hvis pjattet hører til inden for legens praksisformer, hvorigennem det legende henter sine kvaliteter (Skovbjerg & Jørgensen, 2021), så opstår muligheden for, at det også kan stikke af – som et af de karakteristika ved den euforiske stemning, der skabes gennem den tilhørende overskridende praksis. Balancen mellem det faglige indhold og det uformelle påpeger underviseren som vigtigt, og den balance er der en risiko for falder ud til fordel for det uformelle og pjattede i det legende. Som Sutton-Smith (1997) peger på, er der for hver forståelse af legen en tilhørende forståelse af, hvad der anses som god leg og som dårlig leg (Sutton-Smith, 1997: 204). Her bliver pjattets egenskaber, som at der kammer over, det der kan blive for vildt, for pjattet og for uformelt, sværere at se foreneligt med, hvad der på den anden side kan ses som en efterstræbelsesværdig måde at være legende på i en undervisning, der er præget af kvaliteter fra legen, men stadig har fagligheden i centrum og dermed fastholder en vis formalitet. Der kan tilsyneladende være tale om et ideal omkring, at det legende skal være koblet med en vis seriøsitet, når det kommer til legende praksisformer i undervisningen.

Analyse 5: Idealet om ro og koncentration

Vi vender blikket mod en anden undervisningssituation end den ovenstående. Her underviser en gruppe studerende resten af deres medstuderende på holdet i et forestillet forløb for folkeskoleelever omkring Christoffer Columbus i et fysisk undervisningslokale. Igen er der tale om et designeksperiment med legekvalitet, hvor en del af de studerende har været 'lærere' og de andre 'elever'. I undervisningen har de med afsæt i teori om æstetiske virkemidler afprøvet brugen af sand, tang og vand i en undervisning tænkt til folkeskoleelever i femte klasse. Gruppen har som start på undervisningen placeret tang og sand på bordene. 'Lærerne' giver 'eleverne' den opgave, at de skal sætte sig under bordene og skrive et brev ud fra forestillingen om, at de er besætningsmedlemmer på Columbus' skibe. Mens 'eleverne' er i gang med brevskrivningen under bordene, sprayer 'lærergruppen' vand fra små sprayflasker ud over dem for at bidrage til fornemmelsen af stemningen til søs. I den efterfølgende refleksionsrunde reflekterer nogle af de studerende over de æstetiske virkemidler, der blev benyttet i situationen:

Nanna ['lærer']: – *Og så snakkede vi også lidt om, det var den, jeg var med til at lave, at vi diskuterede det bagefter, at der var nogle ting, hvor vi kom til at snakke om, at det forstyrrede måske mere, end det hjalp med at sætte dem ind i universet, altså for et eksempel det der med den vandflaske, at det kunne vi hurtigt se, at det bliver forstyrrende. Altså man skal passe på med ikke at overgøre det for meget.*

...

– [Hvor] det var mere enkelt for et eksempel med den der video, som de bliver sat til at se stille og roligt i den sidste omgang, hvor der kan man få lov til at koncentrere sig om at se det.

...

Oliver ['elev']: – *Lige da Nanna var ved at fortælle, der kom der noget vand der. [flere i klasserummet griner]*
– Så tænkte jeg okay, der gik jeg lige glip af, eller der hørte jeg ikke lige, hvad der skete, så det er også det der med, at man skal måske også passe på, at sanserne de ikke overtager det hele, altså det der med at have for mange sanser i spil på samme tid. Men jeg synes ideen, den var genial, altså, det er ikke det. Det er bare det der med, at det kan godt skabe noget forstyrrelse, også i forhold til de ting, der ligger her ikke også [tang, skaller og sand ligger på bordene]. Jeg tror en femte klasse, de kan ikke lade være med sådan lige at sidde og pille ved et eller andet her, fordi det er så spændende ikke også, det er noget nyt.

Jens ['elev']: – *Det kunne vi jo heller ikke.*

De studerende viser i deres fortolkninger en særlig veludviklet forståelse for, at metoder og materialer skal rammesætte det faglige indhold. Hvad de studerendes refleksioner peger på er samtidig, at der ikke i deres tanker om metoder og materialer levnes ret megen plads til såkaldt forstyrrende elementer, der i dette tilfælde er de æstetiske virkemidler, som undervisningsemnet omhandler. De studerende, der her reflekterer over deres oplevelser

med sand, tang og vand, taler om, hvordan de materialer, der tages til hjælp for at udfolde undervisningens emne kan *overgøres* eller *sanseligt overtage*, så det fører til *forstyrrelser*. De taler derimod ikke om, hvordan materialerne kan være understøttende for hensigten med undervisningen, heller ikke senere i forløbet. Idealet, der tales frem, synes at være, at der ikke skal pilles ved noget, og at undervisningen i folkeskoleklasser skal rammesættes og styres som en rolig og stille aktivitet, der giver lejlighed til koncentration. At pille ved noget, at have for mange materialer og sanser i spil på samme tid, italesættes som for meget og som at overgøre det metodiske.

Diskussion

På baggrund af ovenstående analyser af fortolkninger af pjat i uddannelsen af lærere, rejser vi her en diskussion af de mulige implikationer af disse fortolkninger.

I ovenstående empiriske situationer tegnes et billede af, hvorledes de studerende har en meget veludviklet fornemmelse af, hvordan den euforiske stemning opstår og lever, og hvordan pjat er med til at løfte træge stemninger og undgå kedsomhed i opgaverne. Refleksioner og fortolkninger over metoder og tilgange, der muliggør at rumme pjattet, når det opstår i undervisningssituationer i de studerendes kommende praksis, er i ovenstående empiriske uddrag dog fraværende.

De fortolkninger, som de studerende og underviser her trækker på i refleksioner over en undervisning, hvor den euforiske stemning opstår, synes at udgøre en udfordring for undervisning med legekvalitet, når vi ved, at det legende får ilt til at fortsætte gennem netop denne stemning. At der må være en seriøsitet forbundet med det legende bidrager altså til, at især pjattet har svære mulighedsbetingelser, når det kommer til undervisning med legekvalitet. Fortolkninger af pjattet og den uro, som studerende danner i ovenstående undervisningssituationer, bidrager til at gøre pjattet svært tilgængeligt for refleksioner, der rækker ud over, at pjattet så vidt muligt skal undgås gennem styringsprincipper og rammesætning. Refleksioner oven for handler primært om at minimere pjattet og få den under kontrol. Ro, fordybelse og koncentration, men samtidig også at det legende må være koblet til en vis seriøsitet, står altså tilsyneladende så stærkt som ideal, at idealet uforvarende kan komme til at skygge for de muligheder, der kan være gemt i pjattet. Igennem et sådant ideal om ro, fordybelse og seriøsitet kan implikationerne være, at der først og fremmest lukkes ned for, at det legende kan være ved, og at engagementet for opgaverne ebber ud. Underviseren nævner i interviewet om et af designeksperimenterne, at der skal være en balance mellem det formelle og det uformelle i undervisningssituationen. Den balance synes gennem de studerendes fortolkninger af pjattet i høj grad at falde ud til fordel for det formelle. Der er et stort fokus på ro og stram rammesætning, hvor roen blandt andet kobles til at kunne sikre koncentration. Den måde at fortolke pjattet på, implicerer samtidig, at der ikke er øje for, at der faktisk kan være en kobling til faget gemt deri. Dette ses i det empiriske materiale primært i form af *fravær*, der kan forstås som bolde, man kunne have grebet, men ikke gjorde. Eksempelvis kunne man i situationen med indretningen af dagligstuen som tidstypisk under besættelsen have grebet pjattet og talt om, hvordan dem, der sympatiserede med tyskerne, mon egentlig indrettede sig under krigen, eller i situationen med partiværelsesindretningen kunne man have talt om fordomme i forhold til partier, og endelig kunne sanseligheden i tang, sand og vand have ledt til drøftelser af, hvordan æstetisk og sanselig omgang med et emne kan bidrage til en dybere forståelse af dette.

Vi ser således, at det stærke ønske om passende seriøsitet, kontrol, stram rammesætning og ro kan stå i vejen for noget, der kan vise sig givtigt i de studerendes kommende praksis, og som pjattet kan understøtte: det være sig for fællesskabet i klassen, for at skabe dynamik i undervisningen og for at vise nye uventede steder hen i det faglige indhold.

Afrunding

Gennem en analyse af undervisningssituationer ud fra det teoretiske perspektiv om leg som stemningspraksis har vi i artiklen peget på måder, hvorpå pjattet gennem legens dynamikker udfolder sig. Denne analyse har samtidig muliggjort en læsning af, hvorledes pjattet i undervisningssammenhænge italesættes og håndteres gennem styrings- og rammesætningsprincipper. Endelig har vi i diskussionen set nærmere på, hvilke implikationer der kan være af ønsket om at håndtere pjat gennem stærk styring og rammesætning.

Forslaget i denne artikel er, at den euforiske stemning og pjattet må tages seriøst som et mellemmenneskeligt vilkår for, hvordan legestemninger i undervisning med legekvalitet udvikler sig. Pjattet fører ikke nødvendigvis altid produktive overskridelser med sig i undervisningssammenhænge i forhold til det faglige emne. Forhåbningen er dog, at der kan skabes plads til en højere grad af nuancering i refleksioner over og fortolkninger af pjattet. Dermed er artiklens ærinde i højere grad at muliggøre, at der ikke udelukkende i undervisningen tages udgangspunkt i refleksioner over, hvordan pjattet kan udgrænses og kontrolleres, men at der også i undervisningen på læreruddannelsen reflekteres over strategier for, hvordan pjattet og den euforiske stemning kan rummes, og hvad det kan bidrage med, når det hele bliver det rene pjat.

Referencer

- Andersen, M. M., Kiverstein, J., Miller, M., & Roepstorff, A. (2022). Play in predictive minds: A cognitive theory of play. *Psychological Review*, 130(2), s. 462-479. <https://doi.org/10.1037/rev0000369>
- Apter, M. J. (1990). A structural-phenomenology of play. I J. H. Kerr & M. J. Apter (Red.), *Adult Play: A reversal theory approach* (s. 13-30). Swets & Zeitlinger.
- Barab, S., & Squire, K. (2004). Design-Based Research: Putting a Stake in the Ground. *Journal of the Learning Sciences*, 13(1), s.1-14.
- Bateson, G. (2000). A Theory of Play and Fantasy. I *Steps to an ecology of mind* (s. 177-193). University of Chicago Press.
- Brown, A. L. (1992). Design Experiments: Theoretical and Methodological Challenges in Creating Complex Interventions in Classroom Settings. *Journal of the Learning Sciences*, 2(2), s. 141-178. https://doi.org/10.1207/s15327809jls0202_2
- Grinyer, A. (2002). The Anonymity of Research Participants: Assumptions, ethics and practicalities. *Social Research Update*, 36(1), 4.
- Jensen, J. B., Pedersen, O., Lund, O., & Skovbjerg, H. M. (2022). Playful approaches to learning as a realm for the humanities in the culture of higher education: A hermeneutical literature review. *Arts and Humanities in Higher Education*, 21(2), s. 1-22. <https://doi.org/10.1177/14740222211050862>
- Karoff, H. S. (2013). Pjat og den euforiske stemning. *BUKS – Tidsskrift for Børne- og Ungdomskultur*, 57, s. 91-104.

- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Interview: Introduktion til et håndværk* (2. udgave). Hans Reitzels Forlag.
- McKenney, S., & Reeves, T. C. (2019). *Conducting educational design research* (2.). Routledge.
- Lausen, L.A. (2023). *Playing With Ways of Knowing: Play, Atmosphere and Experience in Danish Teacher Education*. Ph.d.-afhandling. Designskolen Kolding
- Playful Learning. (2021). *About the Programme*. Playful Learning. <https://playful-learning.dk/english/>
- Skovbjerg, H. M. (2021a). *On Play*. Samfundslitteratur.
- Skovbjerg, H. M. (2021b). *Perspektiver på leg*. Turbine.
- Skovbjerg, H. M., & Jørgensen, H. H. (2021). Legekvaliteter: Udvikling af et begreb om det legende i lærer- og pædagoguddannelsen. *Tidsskriftet Læring og Medier (LOM)*, 14(24), s. 1-12. <https://doi.org/10.7146/lom.v14i24.127125>
- Sutton-Smith, B. (1997). *The ambiguity of play*. Harvard University Press.
- Wang, F., & Hannafin, M. J. (2005). Design-based research and technology-enhanced learning environments. *Educational Technology Research and Development*, 53(4), s. 5-23. <https://doi.org/10.1007/BF02504682>

Forfatterbiografier

Lotte Agnes Lausen, Ph.d. Lotte Agnes' interesseområde er blandt andet forskning i pædagogiske implikationer af legende tilgange til undervisning, samt hvilke muligheder og udfordringer legende atmosfærer i undervisningen kan bidrage med i videregående uddannelse. Lotte Agnes har været tilknyttet forskningsprojektet Playful Learning Research Extension.

Oline Pedersen er ph.d. og docent på Pædagoguddannelsen og i forskningscentret In- og eksklusion i pædagogisk praksis på Professionshøjskolen UCN. Oline er særligt optaget af in- og eksklusionsprocesser og i den forbindelse optaget af, hvordan magt udspiller sig i hverdagens interaktioner i velfærdsprofessionel praksis. Hun er blandt andet tilknyttet forskningsprojekterne Playful Learning og Playful Learning Praxis.

*Helle Marie Skovbjerg er professor på Designskolen Kolding og leder af forskningsprojekterne Playful Learning Research og Playful Learning Praxis Forskning. Helle Marie har igennem de seneste år arbejdet med at udvikle stemningsperspektivet på leg blandt andet gennem bøgerne *On Play* (2021) og *Perspektiver på leg* (2016).*